

Магчымасць для правядзення рэформ у Рэчы Паспалітай адкрыла абранне каралём Станіслава Панятоўскага.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Галечанка, Г. Развіццё шляхецкай дэмакратыі ў Вялікім княстве Літоўскім у XVI–XVIII ст. / Г. Галечанка, пер. з рускай А. Шаланда // Герольд Litherland. – 2001. – №3. – С. 85–102
2. Рахуба, А. Вялікае Княства Літоўскае ў парламенцкай сістэме Рэчы Паспалітай 1569–1793 гг. / А. Рахуба ; пер. с пол. мовы М. Раманоўскі ; навук. рэд. Г. Сагановіч. – Мінск : Медысонт, 2008. – 424 с.
3. Носов, Б.В. Установление российского господства в Речи Посполитой. 1756–1768 гг. / отв. ред. В.К. Волков. – М. : Индрик, 2004. – 728 с.

УДК 340

ПРАБЛЕМЫ ЎЛАДЫ Ў ТВОРЧАЙ СПАДЧЫНЕ А. ВОЛАНА

І.У. Вішнеўская,

дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі права БДЭУ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Улада – адна з найбольш складаных і старажытных праблем палітычнай і прававой думкі. На ўсіх этапах развіцця чалавечай цывілізацыі найвялікшыя мысліцелі ўздымалі розныя аспекты праблемы ўлады – ад тэарэтычных і канкрэтна-палітычных да этычных, звязаных з адпаведнасцю яе закону і грамадскай маралі.

Актыўны інтарэс да праблемы ўлады меў месца ў палітыка-прававой думцы рэнесансавай Беларусі. У гэтай сувязі цікава звярнуцца да разважанняў гуманіста і рэфарматара А. Волана.

Нетыпова для свайго часу мысліцель вырашае праблему сацыяльнага паходжання носьбітаў улады. Справядлівым, на яго думку, бачыцца дапушчэнне да кіравання грамадствам выхадцаў са знатных шляхецкіх радоў. Продкі арыстакратаў, праслаўленыя добрымі дзяржаўнымі справамі і ваенымі перамогамі, з’яўляюцца, згодна меркаванню А. Волана, пэўнымі гарантыямі дабрачынасці і годнасці сваіх нашчадкаў. Слава продкаў, звяртае увагу правазнаўца, ёсць “... светач дзейнасці патомкаў. Яна не дазваляе замоўчваць дабро і пакрываць зло” [1, с. 97]. Арыстакрат, які атрымаў уладу абавязаны на аўтарытэт продкаў, павінны ўзгаджаць сваю дзейнасць і свае паводзіны з законам і высокімі маральнымі прынцыпамі каб “...уласнай дабрынёй паходзіць на сваіх продкаў і не паганіць свой род, якой- небудзь подласцю” [1, с. 98]. У той жа час, высокае паходжанне асобы, якое дапамагае ў дасягненні уладных вяршынь, не з’яўляецца гарантыяй трывалага замацавання яе на дзяржаўнай пасадзе, падкрэсліваў мысліцель.

Разам з тым, А. Волан не выключаў магчымасць дасягнення “вяршынь фартуны” і для прадстаўнікоў простага народа, пры ўмове іх руплівай

працавітасці, старанасці, надзвычайных разумовых і фізічных здольнасцей, маральнай дасканаласці. Толькі асабістыя якасці і самааданая праца на карысць грамадства і дзяржавы могуць забяспечыць аўтарытэт выхадцам з простага люду, “...захінуць ... ад усякай знявагі і ўхіліцца ад вострага джала нянавясці” з боку арыстакратаў [1, с. 97].

У шэрагу сваіх твораў А. Волан разважае адносна сувязі асабістых якасцей уладара дзяржавы і эфектыўнага выканання ім функцый дзяржаўнага кіравання. Найбольш падрабязна палітык разглядае гэту праблему ў “Прадмове да Сената Каралеўства Польскага і Вялікага Княства Літоўскага, або якім павінна быць праўленне дабрачыннага караля”, з якой ён звярнуўся да сенаратаў пасля смерці караля Жыгімонта Аўгуста на канвакацыйным сойме ў 1573 г.

Дэвізам прамовы можна лічыць выказванне Платона аб тым, што кіраванне дзяржаваю – гэта ахвярапрынашэнне. Пагаджаючыся з вялікім грэкам А. Волан лічыў, што кароль ахвяруе сваё жыццё дзеля шчасця і дабрабыту падданных. Ён павінны быць абаронцам законаў і звычайў народа, патрабаваць выканання законаў дзяржавы не толькі ад грамадзян, але і быць для іх асабістым прыкладам законапаслухмянасці, таму што, “...нічога так не дзейнічае на паслухмяных грамадзян, як станоўчы прыклад караля” [2, с. 174].

Вялікую ўвагу мысліцель надаваў адукаванасці манарха. Ён згаджаўся са сцвярджаннем Платона, аб тым, што “... шчаслівымі будуць дзяржавы, якімі кіруюць адукаваныя людзі, або мудрацы” [1, с. 102]. Карыснай якасцю для ўладара з’яўляецца і здольнасць да красамоўства, якая дапамагае будзіць “млявы народ” і стрымліваць “гарачы і імпатны” [1, с. 102].

Падкрэсліваючы, што сфера адміністрацыйнага кіравання патрабуе вырашэння шматлікіх пытанняў, з якімі звяртаюцца да караля падданыя, А. Волан папярэджвае манарха, што наступствамі адмаўлення ад сваіх абавязкаў па прычыне адсутнасці часу будзе “... нелюбасць свайго народа і ўсведамленне што цябе ўсе ненавідзяць, няславяць і ганяць апошнімі словамі” [3, с. 118].

У духу рэнесансавай думкі А. Волан вырашае праблему справядлівасці, як найважнейшай вартасці манарха. У разуменні мысліцеля “... у справядлівага чалавека ніколі не разыходзяцца словы і справы. Ён не парушае ніводнай дамоўленнасці ці пагаднення і стараецца прадухіліць усякі падман” [3, с. 128].

Як набожны чалавек, гарачы прыхільнік Рэфармацыі, ідэолаг кальвінізму ў ВКЛ, А. Волан клапаціцца аб маральна-этычных аспектах улады. Ён падкрэслівае, што жыццё караля на вачах усяго народа і павінна быць прыкладам маральнай чысціні і дабрачыннасці, таму што “... нішто так не шкодзіць дзяржаўнай справе, як разбэшчаны правіцель” [2, с. 175]. Маральныя заганы караля, ганебнае і распутнае яго жыццё служаць дрэнным прыкладам падданым, вядуць да усеагульнага беззаконня і ў выніку пагібелі дзяржавы.

Узгадаем, што толькі ў канцы XVII–XVIII стагоддзі еўрапейская палітычная думка дасягнула разумення неабходнасці дэмакратызацыі і структурнай рэарганізацыі ўлады. Больш эфектыўнай бачылася ўлада, падпарадкаваная закону і падзеленая паміж рознымі ўладнымі суб’ектамі. Упершыню ўзнік праект падзелу галін улады, які належыў англійскаму мысліцелю Джону Локу. Разам з тым, у творчай спадчыне А. Волана, мы знаходзім думкі блізкія да ідэй еўрапейскіх мысліцеляў канца XVII–XVIII стагоддзя. Ён звяртае ўвагу, што

няма ніякіх гарантый таго, што асоба, якая паволі лёсу трапіць на самыя вяршыні ўлады будзе дабрадзеянай, мудрай, справядлівай, бо “... у людской грамадзе не знойдзеш разумніка, які ад прыроды, з жыццёвага досведу ці праз навуку аказаўся б такім дасведчаным, каб ні разу не парушыць маральны закон і не кінуцца безаглядна ў грэх” [3, с. 125]. Сутнасць чалавека такая, што ён заўсёды ставіць прыватныя інтарэсы вышэй грамадскіх і “... сярод многіх тысяч людзей нялёгка знайсці чалавека, які больш рупіўся б пра чужое, чым пра сваё” [3, с. 128]. Менавіта таму не павінна быць абсалютнай ўлады адной асобы. Улада манарха, ў першую чаргу, павінна абмяжоўваецца законам “... каб не насмеліўся замысліць нешта супраць грамадзян ці паквапіцца на іхнюю маёмасць. Кароль павінны рабіць толькі тое, што прадугледжвае, ці патрабуе закон – вярхоўны уладар як над грамадзянамі, так і над манархам” [4, с. 47].

Страх перад небяспекай усталявання ў Рэчы Паспалітай тыраніі падштурхіваў да неабходнасці абмежавання ўлады караля на заканадаўчым узроўні. Таму А. Волан звяртаецца да зразумелых суайчыннікам прыкладаў дэспатычных рэжымаў, каб яны адчулі агіду да тыраніі і не дапусцілі яе ў сваёй краіне. Яскравым прыкладам неабмежаванай манаршай улады бачылася мысліцелю Масковія, дзе тыран “... правіць па сваёй прыхамаці” і лічыць законам “... усё тое, што захочуць яго распалёныя мазгі” і ў любы момант можа “... не толькі забраць ў чалавека ўласнасць, але і сцяць уласніку галаву” [4, с. 46–47].

А. Волан падкрэсліваў, што функцыю законатворчасці нельга перадаваць ні эліце, ні каралю. Прымаць і ўдасканаліваць законы павінны выключна абранныя ў сойм прадстаўнікі “шляхецкага народа”. Такім чынам, заканадаўчая ўлада ў Рэчы Паспалітай замацоўвалася за парламентам (Вальным соймам) – саслоўна-прадстаўнічым органам шляхты, што на думку палітыка “спрыяла ўмацаванню свабоды”.

Некаторыя функцыі ў сістэме дзяржаўнага кіравання А. Волан прапаноўваў замацаваць за верхняй палатай сойма – Сенатам. На яго думку да кампетэнцыі Сената павінна перайсці кадравая палітыка – прызначэнне на пасады і “увядзенне у чыны і званні”; размеркаванне дзяржаўнага скарба на агульную карысць, а таксама кантроль за палітычнай дзейнасцю і асабістым жыццём караля. Андрэй Волан звяртаецца да сенатараў са словамі: “Ваш доўг і ў Вашай ўладзе будзе прыцягнуць яго (караля – І. В.) да адказнасці, бо ўсякае невыкананне і парушэнне законаў каралём наносіць дзяржаве шкоду” [2, с. 181].

Уздымае А. Волан і пытанне аб фарміраванні самастойнай і незалежнай ад караля судовай улады. Ён прапануе заснаваць у кожнай адміністрацыйнай адзінцы “галоўныя кансісторыі”, у склад якіх увайшлі б некалькі юрыстаў, прадстаўнікі шляхты гэтай мясцовасці, а таксама ваявода або кашталян, у якасці старшынь. [4, с. 104]. Гэтыя ўстановы закліканы выконваць абавязкі па апеляцыйнаму перагляду спраў. Асабліваю ўвагу правазнаўца ўдзяляе адукаванасці суддзяў. Ён жадаў бачыць на гэтых пасадах “абазнаных у пытаннях Богага і чалавечага права”, “сапраўднай вучонасці”, “выключнай набажнасці і вялікай эрудыцыі” чыноўнікаў [4, с. 104].

Такім чынам, Андрэй Волан быў упэўнены, што аўтарытэт і эфектыўнасць дзяржаўнай улады залежаць як ад асабістых вартасцяў манарха,

так і ад абмежавання яго ўладных паўнамоцтваў межамі закона. Абапіраючыся на палітычны вопыт Рэчы Паспалітай палітык, правазнаўца, мысліцель лічыў неабходным замацаваць за каралём выключна адміністрацыйна-выканаўчыя функцыі, перадаўшы законатворчасць і судаводства іншым інстытутам дзяржаўнай улады – сойму і незалежным судам.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Волян, А. Пра дзяржаўнага мужа і яго асабістыя дабрачыннасці / Андрэй Волян // Спадчына. – 1991. – № 6. – С. 95–103
2. Волян, А. Прадмова да Сената Каралеўства Польскага і Вялікага Княства Літоўскага, або якім павінна быць праўленне дабрачыннага караля / А. Волян // Падокшын С.А. Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры / С.А. Падокшын. – Мінск : Бел. навука, 2003. – С. 174–181.
3. Волян, А. Пра шчаслівае жыццё або найвышэйшыя чалавечыя вартасці / А. Волян // Волян, Андрэй Аб грамадзянскай або палітычнай свабодзе – Мінск : Зміцер Колас, 2009. – С. 107–138.
4. Волян, А. Аб грамадзянскай або палітычнай свабодзе / Андрэй Волян. – Мінск : Зміцер Колас, 2009. – 142 с.

УДК 348

**КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ
РАВНОПРАВНЫХ ЭТНОКОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Н.А. Глушакова,

декан факультета бизнеса и права УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», кандидат исторических наук, доцент

А.А. Герасимович,

заведующий кафедрой истории государства и права УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», кандидат исторических наук, доцент

Введение. В недавнем прошлом этнические конфликты не раз приводили к перекраиванию политической карты мира. Прекратили существование такие федеративные государства, как СССР, Чехословакия, Югославия. Унитарные государства, напротив, иногда трансформировались в федерации (например, Бельгия), драматическим путем шел процесс возникновения новых государств внутри границ уже существующих стран (Косово и Абхазия). Указанный процесс имеет выраженную тенденцию к усилению его интенсивности. По мнению ряда экспертов, среди государств возможной зоны риска могут оказаться Франция (проблемы Корсики, Бретань), Испания (сепаратизм Каталонии, страны Басков), Румыния (регион Трансильвании) и др.

В этих условиях роль государства в урегулировании межнациональных отношений заметно возрастает. Из совсем недавней истории известно, что государство, принимаемые им законодательные и подзаконные нормативные акты могут играть как позитивную, так и негативную роль в формировании и развитии этих отношений. Своими действиями государство способно усилить межна-